

INTEROGÂND TRECUTUL ROMÂNESC¹

În fața dumneavoastră stă un observator din afara sferei mentalității specifice sud-estului Europei, dar unul care încearcă de aproape patru decenii să interogheze trecutul românesc. Acest trecut este compus din mai multe straturi de tristețe. Interogarea a constatat și constă nu numai în studierea operelor scrise, ci și în disecarea acestor opere cu ajutorul unor colegi din România. Onoarea pe care mi-o faceți astăzi îmi dă prilejul de a împărtăși cu dvs. câteva din gândurile mele asupra acestei activități și în același timp să comentez și să analizez direcția și producția istoriografiei românești de după 1990.

Istoriografia este vie asemenea vieții și evoluează în funcție de ea. Istoria este un subiect care ne definește pe toți. Ne învață, dar noi nu învățăm de la ea. A nu ști ceea ce s-a întâmplat cu adevărat înainte de a te naște înseamnă să rămâi un copil toată viața. Una dintre cele mai dăunătoare urmări ale regimului comunist din România a fost imaginea pervertită a trecutului pe care a lăsat-o. Din 1990 au mai apărut istorii ale României și nu ne îndoiim că vor mai apărea și altele în anii următori. Abordarea unora va fi nouă și de valoare, și asta nu numai datorită unor fonduri de documente nou descoperite. Acest lucru este inevitabil, dar nu înseamnă că toate studiile istorice scrise înainte de căderea comunismului sunt mai puțin valoroase decât cele mai noi. Înseamnă numai că, punând la o parte istoriile falsificate, cele mai multe din ele fiind producția atelierului de istoriografie condus de fratele fostului Comandant Suprem, în cercetarea și scrierea istoriei nu există rezultate finale. Scopul istoriei nu este atât înregistrarea cronologică a evenimentelor perioadei respective, ci mai degrabă descrierea și înțelegerea problemelor: descriere mai mult decât definire, înțelegere mai mult decât enumerarea exhaustivă a datelor, deoarece o cunoaștere perfectă a trecutului este imposibilă, în timp ce putem ajunge la un grad mai avansat de înțelegere.

Istoria înseamnă un proces de continuă regândire, ca și de revizuire și revizitare a trecutului. Istoria, în sensul larg al cuvântului este revizionistă: oamenii și evenimentele sunt rejudecați și rejudecate. Nu e nimic profund în această observație, acesta este scopul gândirii. Trecutul este singurul lucru pe care îl știm, sau credem că îl știm. Tot ce cunoaște umanitatea azi izvorăște din trecut.

Nu vom ști niciodată totul despre perioada comunismului din România. Acest lucru nu trebuie să ne ducă la disperare. Nu le este dat ființelor umane să știe tot. După cum spunea Kierkegaard – adevărul pur este numai al lui Dumnezeu. Ceea ce ne este dat nouă este numai căutarea adevărului. În sufletul fiecărui om rămâne acel ceva pe care nici un alt om, și nici chiar el însuși nu îl poate înțelege, descoperi sau desluși. Și cu toate acestea înțelegerea limitelor cunoștințelor noastre, în loc să ne facă să ne simțim sărăciți, poate de fapt să ne îmbogățească. Sau, după cum spunea Pascal, înțelegem mai mult decât știm². Această observație nu este un paradox, ar trebui să ne facă să realizăm că nu acumularea de cunoștințe duce la înțelegere, ci înțelegerea poate duce la cunoștință, iar cunoștința duce la toleranță.

Mult înaintea lui Ceaușescu, românii se agitau în jurul istoriei lor. Originea lor este un subiect politic care a produs o „istoriografie națională”. Deseori ei au acordat mai multă importanță părerilor lor decât faptelor. În privința aceasta nu se deosebesc mult de celelalte popoare europene. Cercetarea istorică a fost folosită cu scopul de a consolida, de a sprijini ideea unui stat-națiune, pe motivul că viața politică poate fi trăită numai în cadrul unui stat-națiune, că numai statul-națiune putea oferi unitatea culturală în care membrii săi puteau să prospere din punct de vedere intelectual și economic. De aceea toți cei născuți în aceeași cultură trebuie să trăiască sub un singur acoperiș politic.

Această istoriografie națională a fost contestată abia după 1990 de o mână de istorici români, cu precădere de Lucian Boia. Cartea lui, intitulată *Istorie și mit în conștiința românească*, a avut o influență puternică în rândul generației mai tinere. Pentru Boia există la toate nivelurile un proces inevitabil de mitificare a istoriei. „A distinge, în cazul miturilor, între „adevărat” și „neadevărat” este un mod greșit de a pune problema. Mitul presupune o anumită structură, și este indiferent în fond, pentru definirea lui, dacă această structură înglobează materiale adevărate sau fictive, sau adevărate și fictive în același timp. Singurul lucru important este că le dispune potrivit logicii imaginarului. Există

¹ Comunicare susținută la Universitatea “1 Decembrie 1918” Alba Iulia, în ziua de 20 noiembrie 2002.

² Unele din aceste idei își au originea în John Lukacs, *The Hitler of History*, New York: Alfred A. Knopf, 1998, p. XII, 1, 50, 124 și 127.

un mit al lui Napoleon, există un mit al lui Mihai Viteazul. Ar fi derizoriu să reproșeze cineva utilizarea conceptului pentru motivul că Napoleon și Mihai Viteazul au trăit cu adevărat ! Mitificarea acestor personaje constă în așezarea faptelor reale în tipare ale imaginarului (istoric și politic). Atunci când Mihai Viteazul apare ca făuritor al "unității naționale", ne aflăm în fața unui proces de mitificare, pentru simplul motiv că asupra faptei sale reale se proiectează ideologia statului național a ultimelor două secole, inexistentă în anul 1600"³. Dacă îl prezentăm pe Mihai în termenii aceștia, suntem vinovați de a scrie istoria pe dos, sau de a considera istoria ca predestinată.

În analiza gradului în care mitul s-a implantat în conștiința românească, Boia îi arată cititorului că ceea ce este important nu este de fapt ceea ce s-a întâmplat, ci ceea ce cred românii că s-a întâmplat. Se acordă importanță interpretării, și nu doar evenimentelor. Boia aduce o mulțime de exemple – în ordine cronologică – pentru a-și ilustra argumentul, printre ele și dezbateri despre simbioza daco-romană, și rolul lui Mihai Viteazul. Câteodată astfel de dezbateri serveau unui scop social pozitiv, ca de exemplu în timpul formării statului național român între anii 1856 și 1918, perioadă în care crearea unei mitologii naționale a avut ca scop, ca și în multe alte țări, consolidarea conștiinței naționale, care până atunci fusese oarecum difuză. Dar aceste interpretări ale miturilor, considerate folositoare pe vremuri, au degenerat în epoca comunistă și au fost folosite ca să justifice o politică oficială xenofobă și naționalistă. Virtuți ca eroismul, ospitalitatea și cinstea, au fost generalizate în acest scop și o întreagă literatură patriotică cu caractere exemplare și comploturi diabolice în care erau implicați străini și trădători a fost încurajată. Evenimente reale au fost prezentate fals și manipulate în numele acestor noi virtuți și au fost răspândite în propaganda comunistă la nivel istoric, social și cultural.

Această istorie deformată a pătruns și în manualele școlare, a fost repetată în programele de televiziune și reafirmată în ședințele de partid. Consecințele se văd peste tot. Deși unii români au trecut această propagandă prin filtrul scepticismului, mulți dintre ei au acceptat-o în lipsa unei dezbateri critice strict interzise de cenzură. De abia după revoluția din 1989 s-au putut evalua consecințele acestei propagande. Este de ajuns să citești unele din editorialele presei românești privind conflictul din Kosovo ca să vezi cum o istorie miticizată poate influența opinia publică de azi. S-a inventat din senin o solidaritate de conjunctură cu „frații sârbi ortodocși”, trecându-se sub tăcere pe perioada acestui conflict invazia sârbă a Banatului românesc din 1919 și tratamentul minorității românești din Voivodina.

Sentimentul naționalist promovat în „epoca de aur” a lăsat un ecou puternic în conștiința publică. Moștenirea aceasta „zădărnicește eforturile de a construi o societate civilă, fiindcă oferă anxietății publice, care are nevoie să știe hotarele păzite și ordinea apărută, o iluzie de siguranță pe seama unor țapi ispășitori. Naționalismul se fixează uneori asupra acelor morți simbolici cărora le atribuie rolul de a personifica prin drama lor personală injustiția îndurată de o națiune întreagă. Este o formă de resentiment care dă naștere unor acuzații de trădare îndreptate în toate direcțiile: de exemplu, cultul postum fabricat pentru Antonescu și, întrucâtva, spontan popular pentru Ceaușescu, ca expresie a frustrărilor unor învinși de ieri și de astăzi”⁴.

Când eseistul britanic Samuel Johnson a făcut celebra remarcă „patriotismul este ultimul refugiu al unui ticălos”, a vrut de fapt să spună ‘naționalismul’, deoarece cuvântul naționalism nu exista încă în limba engleză. Patriotismul (după cum nota George Orwell într-unul din puținele eseuri despre deosebirea dintre patriotism și naționalism) este un sentiment pozitiv, pe când naționalismul este agresiv, patriotismul își are rădăcinile în pământ, într-o anumită țară, în timp ce naționalismul se aplică miturilor unui popor. Această tendință a devenit aproape universală în secolul XX. Cu 100 de ani mai înainte distincția făcută de Orwell în 1943 ar fi părut forțată, chiar nu s-ar fi înțeles. Chiar și acum se confundă deseori naționalismul cu patriotismul în sufletul și inima aceluiași om. Dar noi trebuie să facem această deosebire, pentru că fenomenul naționalismului, spre deosebire de tradiționalul patriotism, este strâns legat de miturile unui popor. Poți să fii patriot și, cel puțin din punct de vedere cultural, să fii cosmopolit. Dar aceasta nu se aplică și în cazul unui naționalist. Patriotismul, de asemenea este mai puțin rasist decât naționalismul. Un patriot nu va exclude o persoană de altă rasă din comunitatea în care au trăit împreună și pe care îl cunoaște de ani de zile, pe

³ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 7.

⁴ Andrei Pippidi, *Miturile trecutului - răspântia prezentului*, în *Xenopoliana*, vol. 1 (1993), nr. 1-4, p. 24.

când un naționalist va avea întotdeauna suspiciuni în privința altei persoane care pare a nu aparține aceleiași comunități ca el - sau, mai degrabă, nu gândește la fel ca el.

Ca să-l parafrazez pe rectorul universității din Cluj, „este clar că istoria națională, particularitățile unei națiuni sunt valori fără care o cultură nu poate fi înțeleasă. Nu este numai istoria Europei de Vest, ci și istoria zbuciumată a Europei de Est în ultimele decenii, care arată clar că nu putem avea viitorul pe care ni-l dorim dacă ne tot întoarcem privirea spre trecut. Nu putem beneficia de modernitate dacă sensibilitățile și mijloacele noastre intelectuale nu sunt moderne. Nu ne putem afirma cu adevărat o identitate națională dacă este concepută în opoziție cu modernizarea și europenizarea”⁵.

În același timp ar trebui să ne dea de gândit, ne amintește Iordan Chimet, „cât de repede au găsit nazismul, naționalismul exaltat, comunismul, aliați fideli, tovarăși de drum, parteneri și clienți în rândurile personalităților de prim rang ale societății civile, lideri politici dar și, lucrul cel mai nefast prin efectele sale de durată, în rândul universităților, menite tocmai să înlăture ignoranța, să definească valorile și să formeze conștiința colectivă. Rolul fundamental al acestor instituții - toate fiind opera spiritului democratic occidental - este să apere vocația europeană a societății românești”⁶. O renaștere temeinică a României nu va putea fi bazată decât pe o renaștere a principalelor instituții de cultură, iar universitatea aceasta, din Alba Iulia, nu a precupețit nici un efort în această direcție.

Tocmai în spiritul acesta, noii directori ai institutelor de istorie din România, încă din primele luni ale lui 1990 și-au asumat pregătirea unei noi generații de istorici, începând cu proaspeții absolvenți de istorie. Domenii tradiționale de cercetare au fost redeschise și au fost abordate domenii noi. Specializarea în străinătate, esențială pentru istoriografia românească a devenit posibilă în mare parte datorită unor burse acordate de instituții străine⁷.

Este de înțeles de ce principala preocupare a istoricilor și a publicului este istoria contemporană. În momentul de față istoria comunismului absoarbe o bună parte din energia depusă pentru cercetarea istorică din România. „Adevărurile” promovate de propaganda comunistă privind originile populare ale puterii regimului au dispărut rând pe rând, împreună cu versiunile ulterioare, deseori contradictorii, când au fost expuse la lumină. Generația mai tânără, a cărei memorie istorică, nu are cum să cuprindă impunerea comunismului din România, are acum ocazia, prin manuale alternative să afle că, departe de a fi rezultatul unei „revoluții populare” a maselor înfuriate de regimul burghez și de exploatarea capitalistă și imperialistă, regimul comunist a fost de fapt produsul ocupației militare sovietice, al dorinței lui Stalin de a transforma România și alte țări ocupate în țări satelit și de a le impune sistemul politic, social și economic sovietic.

Chiar dacă documente esențiale din arhivele partidului și ale Securității apar mai mult din întâmplare, decât intenționat, avem azi o cunoaștere mai profundă a perioadei comuniste datorită marelui număr de memorii ale foștilor deținuți politici ai închisorilor comuniste. Deși sunt subiective, acestea constituie totuși baza pe care putem judeca teroarea anilor comuniști, condițiile de trai ale deținuților politici și reeducarea practică în închisoarea Pitești. Ca să își distrugă dușmanii, regimul comunist a trebuit să zdrobească nu numai rezistența celorlalte forțe politice ale țării, dar și pe cea a partizanilor, a căror rezistență a durat până la sfârșitul anilor 1950. Colectivizarea agriculturii, unde regimul a aplicat metodele cele mai brutale, formează obiectul unui proiect de cercetare a unor istorici ai acestei universități.

Dezbaterea despre trecutul comunist atinge și probleme legate de realitățile politice care precedau instaurarea comunismului. Mai multe dintre aceste probleme sunt inspirate de polemici istoriografice, în spatele cărora zac uneori motive politice: Garda de Fier, dictatura lui Ion Antonescu, rolul jucat de România pe frontul de est ca aliat al Germaniei naziste, soarta evreilor români și ucrainenii din Transnistria, și amploarea holocaustului în spațiul politic al României, rolul jucat de monarhia constituțională în dezvoltarea societății române moderne și, îndeosebi, lovitură de stat de la 23 august al cărei autor era regele Mihai. Toate aceste subiecte au fost dezbătute într-un mare număr

⁵ Andrei Marga, *The 'Babeș-Bolyai' University: Tradition, Modernization and European Integration*. Speech delivered on the occasion of the 75th anniversary of the Romanian University in Cluj, Cluj-Napoca, Cluj University Press, 1994, p. 12-14.

⁶ Iordan Chimet, *Momentul adevărului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 11.

⁷ Pentru dezvoltarea istoriografiei românești după 1990 îi mulțumesc lui Șerban Papacostea, *Captive Clio: Romanian Historiography under Communist Rule, European History Quarterly*, vol. 26 (1996), p. 203-206.

de publicații și, deși petrecute cu mult în urmă, au căpătat o nouă actualitate provocând controverse în politica de astăzi și, prin aceasta, confirmând maxima că trecutul este mai puternic decât prezentul.

Arena politică în care au loc aceste polemici este naționalismul în versiunea promovată viguros de Ceaușescu. Regimul lui a adăugat panteonului simbolurilor națiunii române personajul lui Ion Antonescu, care a fost cultivat din cauza politicii lui antisovietice. În ochii publicului român, Antonescu a devenit în scurt timp simbolul luptei anticomuniste și antisovietice, ca și cel al dorinței unora de a recupera Basarabia și Nordul Bucovinei.

Propaganda regimului comunist, ca și argumentele celor care au urmat regimului comunist au încercat să exploateze acest respect pentru Antonescu ca o armă împotriva regelui Mihai, care a fost acuzat că a ordonat arestarea Mareșalului și predarea lui sovieticilor, devenind prin aceasta autorul moral al condamnării și execuției lui Antonescu. Exaltarea lui Antonescu și exagerarea meritelor lui politice, îmbinate cu o minimalizare a răspunderii lui pentru moartea a peste 250.000 de evrei și 20.000 de romi au fost folosite ca un instrument de propagandă de către cei care invocă patriotismul în numele naționalismului împotriva atât a monarhiei constituționale, cât și a forțelor democratice în general. Publicarea unor materiale bogate despre Antonescu se datorează fascinației pe care o exercită personalitatea acestuia asupra multor oameni, și, deși neegale ca valoare, aceste materiale oferă o înțelegere mai amplă și mai nuanțată a timpurilor și acțiunilor acestuia.

Aceste dezbateri pasionate nu au sugrumat eforturi mai ample de reînnoire a istoriografiei române, în conformitate cu direcțiile luate de istoriografia universală. Tineri specialiști în institute de cercetare și studenți în facultățile de istorie au fost invitați să dezvolte un interes în studiul elitelor medievale și moderne, în timp ce sprijinul oferit de școala istorică franceză a avut un impact fundamental asupra pregătirii unui grup de specialiști tineri în domeniul cercetării istoriei sociale. Nuclee de cercetare multidisciplinare au fost create pentru studiul istoriei Mării Negre, au fost reluate studiile otomane, se cercetează Europa Centrală și tendințele expansioniste ale puterilor Europei Centrale spre Europa de Sud-Est, și la Cluj, un grup de cercetători tineri își concentrează atenția asupra Statelor Unite și politicii lor externe.

Și fiind aici la Alba Iulia îndrăznesc să fac, cum s-ar spune, câteva observații despre istoriografia Transilvaniei la ea acasă. La subiectul acesta mă subscriu în întregime unei analize a distinsului și regretatului profesor Pompiliu Teodor.

„Cercetarea istoriei Transilvaniei solicită înlăturarea unor simplificări fără suport, spre exemplu polarizarea societății transilvănene, pe de o parte națiunile politice, pe de alta iobăgimea română, procedura care a dus la o imagine deformată, și anume a națiunilor istorice și neistorice. Cercetarea a reconstituit un diferit tablou social transilvănean, prin relevarea unor autonomii românești populate de o nobilime românească, cu instituțiile sale proprii, participantă la întemeierea statelor medievale de la sud și răsărit de Carpați.

După decenii de tratare izolată a Transilvaniei, istoriografia contemporană trebuie să dezvăluie acele fenomene care reprezintă partea jucată de Transilvania în istoria europeană. Reluând mai vechi tentative din istoriografia provinciei și făcând acordul între abordarea istorică și concepțiile actuale ale istoriografiei universale, reconstituirea trecutului poate căpăta un nou conținut capabil să realizeze comunicarea”⁸.

Tocmai de dorința de contact și comunicare a fost animată politica culturală britanică privind România. De la începutul anilor '60, când condițiile politice în România au devenit mai propice pentru inițiative de stabilire de contacte culturale, Consiliul Britanic, Foreign Office-ul și Academia Britanică continuă să fie sponsori activi ai manifestărilor bilaterale. Printre acestea, una dintre cele mai reușite a fost seria de colocvii româno-britanice de istorie, care a început în 1975 sub auspiciile Academiei Române și Britanice.

Scopul acestor colocvii, cel puțin pentru partea britanică, a fost de a crea posibilitatea atât pentru cercetătorii tineri, cât și pentru cei consacrați de a se familiariza cu cercetarea colegilor lor și, în același timp, de a crea legături de prietenie, care să ajute la diminuarea sentimentului de izolare încercat de colegii noștri români în anii regimului comunist. Cel mai memorabil din aceste colocvii atât din punct de vedere științific, cât și din cel personal pentru participanții britanici a avut loc la Cluj, în vara anului 1987, după sfârșitul căruia participanții au fost aduși la Alba Iulia, să viziteze catedralele romano-catolică și ortodoxă și Muzeul Unirii.

⁸ Pompiliu Teodor, *Transilvania: Spre un discurs nou istoriografic*, în *Xenopoliana*, vol. 1 (1993), nr. 1-4, p. 60-61.

După 1989 am avut posibilitatea să contribui și eu într-o măsură mică la reevaluarea perioadei comuniste. Îmboldul puternic pentru ideea mea de a scrie o scurtă istorie a comunismului din România l-au constituit două întâmplări. Amândouă erau legate de asocierea mea cu Fundația Academiei Civice, cu care am fost invitat să colaborez în 1992. Fundația avea patru obiective: achiziționarea, renovarea și transformarea într-un muzeu memorial a unei închisori dezafectate la Sighet; publicarea unei serii de studii despre comunismul din România; crearea unei arhive de istorie orală bazată pe interviuri cu victimele și cu agenții regimului; și organizarea în fiecare an a unei școli de vară pentru elevi de 16 și 17 ani ale cărei teme ar fi aspecte ale trecutului recent. Beneficiind de un ajutor din partea Consiliului European, a diferitor ONG-uri europene și a guvernului României – unele mai generoase decât altele – Fundația și-a realizat în mare măsură obiectivele.

Prima întâmplare a avut loc în timpul unei participări la un simpozion în vara anului 1996. Dorința mea de a afla ce impresie i-a făcut închisoarea publicului m-a dus să arunc un ochi peste observațiile din cartea de vizitatori. Atenția mea a fost reținută de comentariile scrise de trei tineri de 18 ani care și-au exprimat „emoția vizitând închisoarea în care au stat Horia, Cloșca și Crisan”. Tinerii nu știau, pesemne, că cei trei patrioți fuseseră deținuți politici cu o sută cincizeci de ani înaintea construirii penitenciarului de la Sighet.

A doua întâmplare a avut loc în anul următor, în cursul școlii de vară, la Sighet. Vremea fiind extrem de călduroasă, m-am dus la ora opt la sala reamenajată din închisoare unde urma să aibă loc ora mea că să duc câteva sticle cu apă minerală rece. Când am intrat în sală, am găsit spre mirarea mea unul din elevi, Mihai – avea 16 ani – dormind cu capul pe pupitru. Pașii mei l-au trezit și și-a cerut scuze. Mi-a explicat că teama să nu piardă autobuzul – elevii erau cazați la Ocna Șugatag, la o distanță de vreo 15 kilometri de Sighet – l-a determinat să facă drumul pe jos. Mihai făcuse două ore până la închisoare. Mișcat de hotărârea lui, l-am întrebat de unde este. Era din Timișoara. Tatăl lui era ceferist, și insistase ca el, Mihai, să participe la școala de vară ca să se prevaleze de o ocazie pe care el (tatăl) nu a avut-o la școală în perioada comunistă, și anume să afle adevărul despre trecut, nu versiunea falsificată care încă, pretindea tatăl, se propaga la liceu.

În concluzie, îmi iau libertatea de a împrumuta cuvintele unui predecesor ilustru al facultății mele, School of Slavonic and East European Studies, Robert Seton-Watson. Îl pomenesc pe Robert Seton-Watson pentru că a fost cel mai neobosit promotor britanic al intereselor României în prima jumătate a secolului XX. Răspunzând la cuvântarea lui Take Ionescu la un banchet dat de ministrul de externe român în onoarea lui la 2 iulie 1920, Seton-Watson a spus aceste cuvinte care nu mi se par deplasate nici astăzi: „Cum am crezut totdeauna, chiar în zilele dvs. de tristă agonie, în destinul națiunii române și în calitățile sale sănătoase și virile, astfel continui și astăzi să cred în capacitatea sa de dezvoltare culturală și în hotărârea de a trece peste obstacolele, care i se pun încă în cale, ... de a se ralia totdeauna mai sincer la idealurile democratice, pe care o Europă, cu adevărat nouă, se poate baza”⁹.

DENNIS DELETANT

INTERROGATING THE ROMANIAN PAST

SUMMARY

One of the most pernicious consequences of Communist regimes was the perverted image of the past that they left. Since 1990 new histories of former Communist states have appeared. The approach taken by some of them is original and of value, and not only because of newly-available sources. This is inevitable, but it does not mean that all histories written before the fall of Communism are less valuable than those written after. It means simply that in the research and writing of history there are no final results.

Romanians fret about their history. Often they have given more importance to opinions than to facts. In this respect they do not differ from other peoples. Much of the historical research conducted by Romanians

⁹ R. W. Seton-Watson și românii, ed. by Cornelia Bodea and Hugh Seton-Watson, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, vol. 2, p. 913.

during the nineteenth and twentieth centuries was done so with the aim of supporting and then consolidating the idea of a nation-state, in the belief that only the nation-state could offer the cultural unity in which its members could prosper intellectually and economically. The premise was that all those born to a culture must live under the same political roof. This premise was propounded, broadly speaking, in the Communist period in the historical publications sponsored by the Romanian academy, including the four-volume *History of Romania* (1960), which covered the period of antiquity to independence in 1878.

It was only after 1990 that this 'national historiography' was challenged by a handful of Romanian historians. They work outside the Romanian Academy, but are based at state-funded universities. The most notable amongst them is Lucian Boia, a professor of history at Bucharest University. His book *History and Myth in the Romanian Consciousness* (1995) was the first serious attempt by a Romanian –non-Romanian scholars have already addressed this problem, albeit in a less extensive manner – to discuss how the past has been distorted for political ends, especially during the period of Communist rule when the regime attempted to forge its own version of history, through manipulating accounts of the distant and not-so-distant past. Boia's refreshing interpretation of history and myth, and the role they play in Romanian life, has had a potent impact, especially upon the younger generation. His book was discussed widely in the Romanian press and on television, and has been reprinted. In assessing the degree to which myth has implanted itself in the Romanian consciousness Boia shows the reader that what is important is what the Romanians believe happened, not what actually happened. Importance is given to interpretations, not to facts. Boia draws upon a host of examples – in chronological order – to illustrate his point, among them the debate about the Daco-Roman symbiosis, and the role of Michael the Brave. At times, such debates served a positive social purpose, as during the formation of the Romanian national state between the years 1856 and 1918, a time when the creation of a national mythology served the purpose, as it has in many other countries, of consolidating a national consciousness that had been quite diffuse until then. But these interpretations of myths, once considered useful, degenerated during the Communist era and were used to justify a xenophobic and nationalist policy. Virtues, such as heroism, hospitality, honesty, were generalized for that purpose, and a whole patriotic literature was developed with exemplary characters and diabolical plots involving foreigners and traitors. Real events were falsely presented and distorted in the name of those new virtues, and were conveyed in communist propaganda on multiple levels – historical, social and cultural. These distortions were inserted into school textbooks, repeated in national television broadcasts, and reiterated in the compulsory party meetings.

The consequences are not difficult to see in Romania today. Although some Romanians passed this propaganda through a filter of scepticism, many accepted the distortion because censorship denied the possibility of critical debate and contention. In the aftermath of the 1989 Romanian revolution, it has been possible to gauge the measure of this propaganda. Going beyond Boia's book, one had only to see the editorials in the Romanian press regarding the conflict in Kosovo to see how a mythical history shaped attitudes at the time. A spurious 'solidarity' with Serbian 'Orthodox brothers' was invented; nothing was said about the Serbian invasion of the Romanian Banat in 1919, nor about the present-day treatment of the Romanian minority in the Voivodina. The 'sell-out' at Yalta was resurrected as an argument to distrust the motives of the West and Nato. The anti-Nato campaign, in which the present President and Prime Minister were vociferous participants whilst in opposition, was conveniently forgotten as they changed their tune in welcoming Nato's overtures to Romania to join the alliance in autumn 2002.

The ultra-nationalist sentiment promoted under Ceaușescu has left a powerful echo in the public consciousness. This legacy favours the invocation of scapegoats to provide an illusion of security for those who need to feel safe in their homeland. Ultra-nationalism sometimes draws on tragic figures from the past who are seen as personifying, through their own personal drama, the injustice endured by an entire nation. Removing this stereotypical image of the past, one infused with a sense of 'tragedy', 'persecution', and 'injustice', is one of the tasks set themselves by new historical institutions that have been created in Romania since 1990.